CD - STER DIE DE ZON DOET VERSCHIJNEN

"Verheug u, Ster die de Zon doet verschijnen", zingt de heilige Romanos Melodos (eind 5e – begin 6e eeuw) in zijn beroemde *Akathist aan de Moeder Gods*. In deze woorden klinkt de verwondering door aangaande deze mens die de God van de hemel op aarde deed geboren worden: Maria. Het contrast tussen het menselijke moederschap en het goddelijke vaderschap, de teerheid en de onoverwinnelijkheid van het leven, de menselijke bevruchting en de inademing door Gods Geest, bereikt zijn apotheose in de persoon van de Maagd Maria zoals in een kosmische viering waarin het schepsel en zijn Schepper elkaar intiem omhelzen en een nieuw leven ontstaat, dat tegelijkertijd goddelijk en menselijk is.

Te midden van vele andere benamingen in de *Akathist*, drukt "Ster die de Zon doet verschijnen" bijzonder mooi de harmonie uit tussen de orthodoxe theologie en de volkse devotie waarmee de Kerk de Maagd Maria omringt, zij die wij 'Moeder God' mogen noemen. De doctrine omtrent Maria heeft zich voornamelijk ontwikkeld vanaf het Concilie van Efese (431), waar de incarnatie van Gods Zoon erkend werd als een geopenbaarde waarheid die in geloof dient te worden ontvangen. Deze bevestiging leidde tot de conclusie dat de moeder waaruit Gods Zoon geboren is, in haar volle menselijkheid waarachtig Moeder Gods genoemd mag worden, door de goddelijkheid van haar zoon. De Zoon van God, Jezus-Christus, is de 'Zon' die zijn eigen schepping verlicht en verwarmt terwijl zijn moeder de mensen doorheen de schepping gidst zoals de sterren aan de hemel, en hen geleid naar de haven van Vrede en Licht.

De orthodoxe liturgie heeft een evenwicht weten te bewaren tussen de gedachtenis van Christus' menswording – het fundamentele mysterie waar het goddelijke moederschap van Maria op rust – en de devotie van de christenen die in Maria tegelijkertijd een moeder en een zuster erkennen. Delend in hetzelfde mens-zijn, is zij ook waarlijk moeder: beschermster, troosteres en voorspraak bij de hemelse Vader wiens zoon zij gebaard heeft. De eredienst rond Maria is geïnspireerd door het 'Proto-evangelie van de Apostel Jacobus', een apocrief evangelie (een niet-canonieke tekst) van de 2e eeuw. De auteur verhaalt de geboorte en de kinderjaren van de Moeder Gods waarbij hij de bovennatuurlijke dimensie van de gebeurtenissen benadrukt, zijnde het begin van Gods heilswerk.

De twee liturgische feesten op deze CD, de Geboorte van de Moeder Gods (8 september) en de Intrede in de Tempel van de Moeder Gods (21 november), die oorspronkelijk de herdenking waren van twee kerkwijdingen in Jeruzalem, gaan terug op het verhaal van het Proto-evangelie. De Geboorte van de Moeder Gods opent de feestcyclus van het Byzantijns liturgisch jaar dat begint op 1 september. Het leven van de Moeder Gods is aldus het kader waarin alle andere feesten, Kerstmis, Pasen en Pinksteren inbegrepen, zijn gerangschikt. De gelovigen, allen broeders en zusters van Jezus-Christus, worden zo uitgenodigd om Maria te herkennen als hun eigen Moeder en de Mysteries van Christus' leven als hun eigen Mysterie.

De dynamische nabijheid van het mysterie van Maria en dat van haar Zoon blijkt duidelijk uit het verloop van de liturgische vieringen en is benadrukt in de keuze van de gezangen op deze CD. Beide feesten beginnen hier met het Troparion van het feest, een korte antifoon die de betekenis van het feest samenvat. Op het Troparion volgt het Megalynarion, een lofzang aan de Moeder Gods aan het begin van het plechtigste gedeelte van de *Metten*. Hierna komt de Canon van het feest, een poëtische compositie bestaande uit negen odes – in de regel valt de tweede ode weg – samengesteld uit negen bijbelse kantieken, die een lange nachtelijke meditatie van het gevierde Mysterie vormt. Elke ode omsluit een *irmos* of beginstrofe, een wisselend aantal troparen, en een *katavasie* of slotstrofe. Gewoonlijk is de

katavasie identiek aan de *irmos*. Maar in de nabijheid van een groot Christus-feest gebeurt het vaak dat de *katavasiën* van de canon van het plaatshebbende feest reeds die van het komende feest zijn. Dit is het geval op 8 september en op 21 november: de *katavasiën* van de Canon van de Geboorte van de Moeder Gods zijn ontleend aan het feest van Kruisverheffing (14 september), terwijl die van de Canon van de Intrede van de Moeder Gods in de Tempel toebehoren aan Kerstmis (25 december). Aldus ontstaat er in elke ode van de canon een toenadering tussen het mysterie van de Moeder Gods en dat van Christus, waardoor in de gedachtenis van Maria's Geboorte het Kruis van haar Zoon zich reeds aandient en de Geboorte van Christus aanwezig gesteld wordt bij de Intrede van zijn Moeder in de Tempel. In deze opname bestaat elke ode van beide canons uit een *irmos* en een *katavasie*, met elkaar verbonden door een kort refrein dat bij de negende ode iets plechtiger is. De canon wordt onderbroken door een Kathisma na de derde ode en door het Kondakion na de zesde ode. Terwijl de *irmoi* van een canon ook op andere feesten van het liturgisch jaar kunnen gezongen worden, geven kathisma en kondakion, eigen aan het feest, de specifieke inhoud en betekenis ervan weer. Dit geldt ook voor het Exapostilarion. Dit gezang volgt op de canon en maakt de overgang tussen het nachtelijk gedeelte van de Metten naar de *Laudes*.

Het hymnografisch repertoire van de twee feesten wordt op deze CD gevolgd door enkele kenmerkende gezangen van de Goddelijke Liturgie (Eucharistie). Aansluitend op het feest van de Geboorte van de Moeder Gods volgen drie gezangen die behoren tot het eerste gedeelte van de Liturgie dat soms 'liturgie van het Woord' (het begin van de liturgie tot en met de lezingen) genoemd wordt. Het betreft de hymne 'Eéngeboren Zoon', het Trisagion en het Prokimenon (het antifonale psalmgezang tussen de lezingen). Na het feest van de Intrede in de Tempel van de Moeder Gods staan er drie gezangen die bij het tweede gedeelte van de Liturgie horen, soms (maar onjuist) 'liturgie van de gelovigen' genoemd. Het gaat hier om de Cherubijnenzang, de gezangen die de Anafora (eucharistisch hooggebed) omgeven, en het Kinonikon (communiezang). Deze zes gezangen behoren tot de oudste hymnografische traditie van de Byzantijnse Goddelijke Liturgie. De hymne 'Eéngeboren Zoon' en het Trisagion kenmerken op zijn minst sinds de zesde eeuw het begin van de liturgie. Uit dezelfde periode dateert de Cherubijnenzang, bestemd om de overbrenging van de eucharistische gaven (brood en wijn) naar het altaar te begeleiden. De gezangen die de Anafora omgeven, vanaf de begindialoog, over 'Het is waardig en juist' en het *Sanctus* tot de slothymne 'Wij bezingen U', behoren grotendeels tot de tekst zelf van de Anafora en kunnen daarvan dus niet gescheiden worden. Het *Prokimenon* en het *Kinonikon* zijn antifonale psalmgezangen – meestal teruggebracht tot één of twee verzen – die in feite het oudste specifieke feestrepertoire uitmaken van de Goddelijke Liturgie. Het is bemerkenswaardig dat de twee delen van de liturgie (de 'liturgie van het Woord' en het eucharistisch gedeelte) beide hun '*trisagion*' hebben (het 'driewerf heilig' of *Sanctus*). Dit wordt voorafgegaan door een gezang dat de gelovigen er geestelijk op voorbereidt. Zo is de hymne 'Eéngeboren Zoon' een plechtige lofzang op het Mysterie van de Menswording, waarin de verwantschap tussen God en mens verklankt wordt en waarmee het 'driewerf heilig' van de geschapene tot zijn Schepper gerechtvaardigd wordt. De Cherubijnenzang voert de gelovigen over de grenzen van tijd en ruimte heen, waarbij elk onderscheid tussen het koor van de engelen en de mensen wordt opgeheven zodat als uit één mond Gods heiligheid bezongen wordt en afgeroepen over de ganse schepping. Het 'trisagion' leidt de ontmoeting in tussen God en mens welke plaats vindt in de bijbelse lezingen en in de communie. Dit moment wordt omkleed door een psalmgezang (het *prokimenon* van een Mariafeest bestaat uit de twee

eerste verzen van het *Magnificat*), een oud en waardig hymnografisch genre waarmee de generaties van het Oude- en het Nieuwe Testament God altijd hebben gevierd: Hij die Liefde, Heil en Leven is, “de Heer die grote dingen heeft gedaan voor Zijn dienstmaagd”. Klokkenspel van het nieuwe Byzantijns carillon van Chevetogne luidt deze CD in en uit, zoals het ook van het ene naar het andere feest voert.

Père Thomas Pott